

4. Маленький альтруист: учимся вместе творить добро / под ред. К. Кару ; пер. с эст. Юлии Митрофановой. – Тарту, 2010 – 107 с.
5. Межличностные отношения ребёнка от рождения до семи лет. / под ред. Е. О. Смирновой. – Москва : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – 160 с. (в соавт.)
6. Шеффэр Д. Дети и подростки. Психология развития /Д. Шеффэр; / 6-е изд. – СПб.: Питер, 2003. – 976 с.
7. Van Zomeren M. On conviction's collective consequences: integrating moral conviction with the social identity model of collective action / Van Zomeren M., T. Postmes, R. Spears // British Journal of Social Psychology. – 2012. – No. 51(1). – P. 52–71.
8. Warneken F. Young children proactively remedy unnoticed accidents Cognition / F. Warneken 126 (2013) 101–108 <https://software.rc.fas.harvard.edu/>
9. Zahn-Waxler C. The origins of empathic concern / Carolyn Zahn-Waxler, Marian Radke-Yarrow // Motivation and Emotion. – 1990. – Vol. 14 (June), Issue 2. – P. 107-130.

Резюме. Стаття посвящена аналізу теоретических основ проблеми зародження унікальної соціальної особистісної стратегії – здатності діяти на благо оточуючих. Розкриваються передумови виникнення і проявлення просоціальної поведінки в дитинстві та ранньому віці. Обсуджуються результати досліджень розвитку емоційної чутливості дітей, первинні прояви емпатії та соціального пізнання.

Ключевые слова: просоціальність, просоціальне поведіння, просоціальна мотивація, первинне розуміння світу, онтогенез емпатії, емоційне уявлення, допомога, співпраця.

Summary. We analyze the problem of prosociality development in early childhood. The main concepts of this phenomenon have been highlighted. Results of empirical researches of early prosociality displays have been discussed in our paper. As the most psychologists we suggest that children begin to behave prosocially very early in life, about two years of age. Studying and understanding this phenomenon open new perspectives in developmental, child, social, and other branches of psychological science.

Key words: prosocial behavior, prosociality, prosocial motivation, development of prosociality, early childhood, ontogeny of empathy, cooperation, helping, sharing.

УДК 159.942-044.332-053.5

Л.В. КРЮКОВА

ВПЛИВ ЕМОЦІЙНИХ ЧИННИКІВ НА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНУ АДАПТОВАНІСТЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Резюме. Стаття містить короткий аналіз особливостей формування та впливу емоційних чинників на адаптаційний процес першокласників. Вивчені позитивні та негативні сторони даного впливу. Зроблені висновки про результати впливу емоційних чинників на рівень адаптації молодшого школяра.

Ключові слова: емоційний процес, особистість, адаптація, емоційна сфера, потенціал, розвиток.

Постановка проблеми. У нашому щоденному житті ми переживаємо різні емоції – злість, відчай, радість, горе – емоції внутрішнього стану. Внутрішні емоції є досить персональними і часто змішаними. В емоціях відбивається оцінка значущості, що відбувається для людини. Тому емоціям надається велике значення. Емоції визначають психічне здоров'я, адаптацію, працездатність та успіх усієї життєдіяльності людини.

Мета статті. Проаналізувати особливості формування та впливу емоційних чинників на адаптаційний процес першокласників на основі результатів дослідження адаптаційної сфери молодшого школяра.

Результати теоретичного дослідження. Результат емоційного стану – це створення зв'язку між індивідом та подією чи стимулом, які викликають емоції. Інформація, яка надходить з навколишнього середовища, подає імпульс, далі відбувається оцінка ситуації, визначення важливо необхідних аспектів інформації, порівнюється з інформацією, яка є в нашій пам'яті. Відповідно до цього відбувається зародження емоцій – позитивних чи негативних.

Завдяки механізмам другої сигнальної системи, які відіграють велику роль під час виникнення і протікання емоцій, у людини з'являється можливість усвідомити свої емоційні стани, передати емоційний досвід та керувати своїми емоціями. Тривалі негативні емоції можуть виснажити організм людини до крайнього ступеня, викликаючи шкідливі наслідки для здоров'я людини. Але разом з тим їх повна відсутність також несприятлива для організму. Все залежить від інтенсивності та тривалості емоційних переживань.

Будь-яка емоція чомусь навчає, тому дорослі мають допомагати дітям зрозуміти власні емоції, із розумінням ставитися до почуттів решти людей і знаходити ефективні способи справлятися з різноманітними випробуваннями емоціями. Як свідчить педагогічна практика, підвищенню емоційності навчання сприяє використання спеціальних дидактичних методів (демонстрації, використання технічних засобів навчання, змістовність матеріалу), показових прикладів, фактів, створення проблемних ситуацій.

Враховуючи вище сказане, спробуємо виділити компоненти емоційного процесу (рис.1).

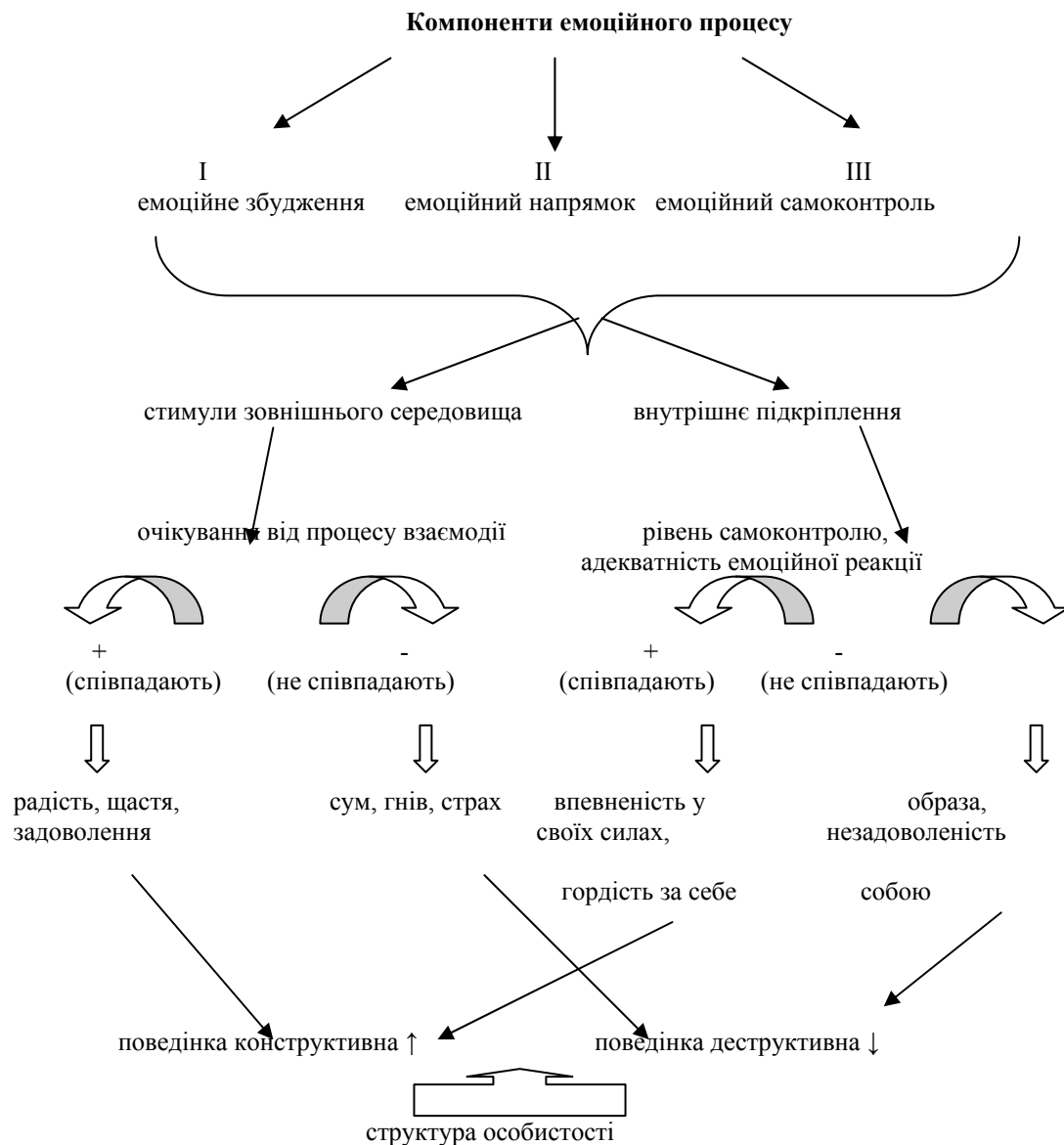

Рис. 1.5. Компоненти емоційного процесу.

Отже, як видно з рис., емоційний процес включає в себе три основних компоненти. Перший – це емоційне збудження, другий компонент – емоційний напрямок, третій – емоційний самоконтроль. Форма емоційного процесу залежить від стимулів зовнішнього середовища та внутрішнього підкріплення (мотивації). Якщо очікування від процесу взаємодії співпадають зі стимулами зовнішнього середовища, тоді спостерігається конструктивна поведінка особистості, адаптованість до шкільного середовища. Така поведінка школяра, наприклад, передбачає позитивне ставлення до навчання, впевненість у власних силах. Якщо ж спостерігається образа та незадоволеність, проявляються гнів, сум і навіть страх, це означає, що очікування школяра не співпали зі стимулами зовнішнього середовища. Рівень самоконтролю в даному випадку знижується, що і викликає деструктивний тип поведінки. В результаті, школяр не є адаптованим до шкільного навчання, відбувається зниження життєвого тону, фізичної та розумової працездатності.

У зв'язку з тим, що емоційна сфера відіграє домінуючу роль при адаптації першокласника до шкільного навчання, особливого значення набуває вплив емоційних факторів на соціально-психологічну адаптованість молодших школярів. Молодшим школярам властива нестабільність емоцій, їх швидкий перехід від позитивних до негативних та навпаки, часті бурні переживання межують з депресивними станами, байдужістю до всього.

Результати аналізу наукової літератури з проблеми дозволяють виділити у процесі адаптації до нового режиму і навантаження; формуються і засвоюються способи та прийоми нового виду діяльності – навчання; емоційна сфера регулює поведінку та діяльність, оцінюючи зміни в навколишній реальності як суб'єктивно комфортні / дискомфортні [2; 3].

Вивчення періоду адаптації кожної дитини та властивості емоційної сфери необхідна умова для комплексного дослідження загальних адаптаційних можливостей першокласників, прогнозування виховного процесу, який відбувається на протязі всього шкільного життя дитини, та створити необхідні умови для

протікання успішної адаптації першокласника до школи. Характер перебігу адаптаційних процесів у школярів з фізіолого-гігієнічних позицій варто вивчати в сучасному світі при експериментальних та інноваційних умовах навчання. При цьому необхідно враховувати фактори, що впливають на формування функціонального стану, на психічне та фізичне здоров'я учнів.

Для дослідження адаптивних особливостей учнів 1-х класів була використана методика Н.Г. Лусканової «Що мені подобається в школі», яка дала змогу виявити рівень шкільної мотивації першокласників в період адаптації. Вибірка складалася з учнів 6-7 річного віку, які навчалися в перших класах шкіл м. Харкова[1]. Обсяг вибірки нараховував 74 дитини контрольної групи та 26 дітей експериментальної групи. В якості експериментальної групи було обрано експериментальний 1-Б клас, який навчається за окремою експериментальною програмою «Інтелект України», запропонованою в 2006 році командою провідних вчених Харкова на чолі з доктором педагогічних наук Гавриш І.В. Дана програма спрямована на виявлення, виховання й навчання обдарованих дітей. Сутність її полягає не в насиченні дитини поглибленими знаннями, а у набутті нею, перш за все, необхідних навичок роботи з інформацією, аналізу, гнучкого творчого мислення, самоконтролю та самооцінки, швидких реакцій, раціональної організації навчальної праці; розвитку пізнавальних процесів — сприйняття, пам'яті, мислення, уваги й уваги; розвитку якостей особистості школяра — цілеспрямованості, працелюбності, організованості, охайності, наполегливості, волі тощо. Програма розроблялася таким чином, щоб врахувати вікові особливості учнів, не лише зберегти, а й збільшити їх інтерес до навчання. Завдяки міжпредметним зв'язкам, засобам наочності та відео матеріалам, об'єкт вивчення стає більш зрозумілим та цікавим.

Анкета Н.Г. Лусканової складалася з 10 запитань, які відображали ставлення дітей до школи та навчального процесу, емоційну реакцію на ситуацію в школі. Дітям давалася інструкція «Спочатку прослухай запитання і три варіанта відповіді, вибери той, який буде відображати твою думку». Негативна відповідь оцінювалася в 0 балів, нейтральна – в 1 бал, позитивна – в 3 бали. Для того, щоб першокласникам було цікавіше виконувати дану методику, було запропоновано в якості відповідей використовувати малюнок: негативна відповідь – діти малювали смайлик з похмурою посмішкою, позитивна – веселий смайлик, нейтральна відповідь – серйозний смайлик. Першокласникам було запропоновано 10 запитань. Розглянемо результати у таблиці 1.

Таблиця 1

Рівень шкільної мотивації учнів 1-х класів

Рівень мотивації	% (контрольна група)	% (експериментальна група)
Високий рівень	17	37,5
Достатній рівень	31,5	25
Середній рівень	26	25
Низький рівень	22	12,5
Шкільна дезадаптація	3,5	-

Отже, згідно зведеної таблиці, ми спостерігаємо, що високий рівень навчальної мотивації та активності в контрольній групі мають 17 % учнів, а в експериментальній групі це є найвищий показник – 37,5 % учнів. Діти з високим рівнем шкільної мотивації відрізняються наявністю високих пізнавальних мотивів, прагненням найбільш успішно виконувати вимоги, які висуває школа, вчитель. Вони дуже чітко сліdkують всім вказівкам вчителя, відповідальні та добросовісні, сильно непокояться, якщо отримують незадовільні оцінки та зауваження викладача. Такий показник класу є досить високим і свідчить про успішну співпрацю вчителя та дітей.

Хороший рівень шкільної мотивації демонструють 31,5 % учнів контрольної групи (найбільша кількість дітей) та 25 % учнів експериментальної групи. Такі діти є успішними в навчальній діяльності.

Окрім того, 26 % учнів контрольної групи та 25 % першокласників експериментальної групи показують середній рівень шкільної мотивації. Це діти, які мають позитивне ставлення до школи, але школа приваблює не навчальними сторонами: можливість спілкування, розваги. Такі діти достатньо добре почувають себе в школі, однак частіше ходять до школи заради спілкування із однолітками. Їм подобається почувати себе учнями, мати гарний портфель, ручки, зошити. Пізнавальні мотиви у таких дітей сформовані в меншій мірі, а навчальний процес їх мало приваблює.

Низький рівень шкільної мотивації мають 22 % учнів контрольної групи та 12,5 % - експериментальної. Даний рівень мотивації свідчить про нестійку адаптацію до школи. Такі учні відвідують школу неохоче. На уроках часто займаються іншими справами, іграми. Мають труднощі в навчальній діяльності. З такими дітьми існує необхідність проведення додаткових занять щодо посилення мотивації до навчання у школі конкретних учнів з боку вчителя, психолога та батьків. Нагадаємо, це є найменший відсоток дітей з експериментальної групи. Але найбільшу увагу слід звернути на учнів, які негативно ставляться до школи і, як наслідок, є дезадаптованими. Так, в контрольній групі таких учнів 3,5 %.

Порівняємо емоційний стан першокласників, який попередньо вивчався за допомогою проективного тесту особистих відношень, соціальних емоцій і ціннісних орієнтацій «Будиночки» та проективної методики «Малюнок школи», та рівень адаптації першокласників (Рис. 1.).

Порівнюючи показники двох методик, ми спостерігаємо, що найбільша кількість учнів мають високий рівень адаптації з перевагою позитивних емоцій (53 % і 62 % відповідно).

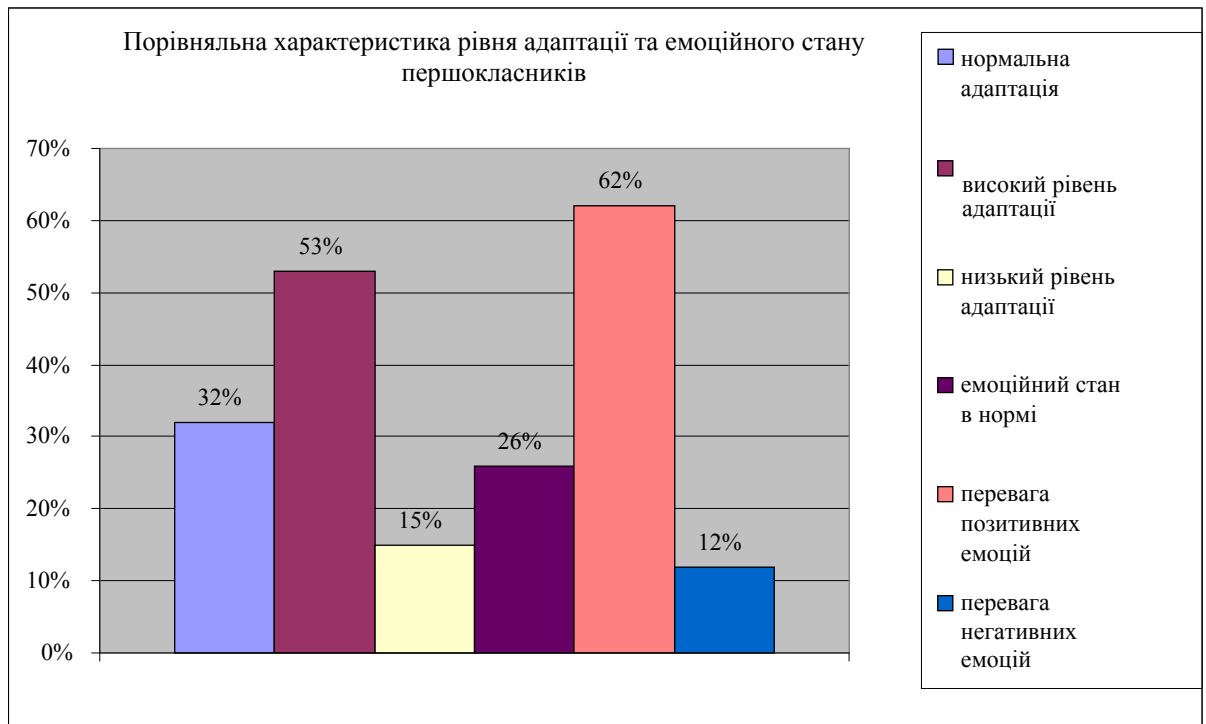

Рис. 1. Порівняльна характеристика рівня адаптації та емоційного стану першокласників.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, необхідно звертати особливу увагу на першокласників, які показали низький рівень адаптації та мають переважаючі негативні емоції. Варто долучати дану категорію дітей до різнобічного активного шкільного життя, їх емоційним комфортом, слідкувати за процесом формування емоційної сфери під час періоду адаптації. У перспективі подальших досліджень доцільно проаналізувати вплив тривожності першокласників на процес адаптації до шкільного навчання.

Список використаних джерел:

1. Луговых Т. А. Диагностика адаптации первоклассников к школе [Електронний ресурс] / Т. А. Луговых // Фестиваль педагогических идей "Открытый урок". – Режим доступу: <http://festival.1september.ru/articles/511644/>
2. Степник О.І. Причины школьной дезадаптации / О.І.Степник// Психологічна газета. – 2007. – № 14 (86).
3. Шінтарь З.Л. Введення в шкільне життя: Навчальний метод. посібник. – Гродно: ГрГУ, 2002. – 119 с.

Резюме. В статтє размещен краткий анализ изучения особенностей формирования и влияния эмоциональных факторов на адаптационный процесс первоклассников. Изучены положительные и отрицательные стороны данного влияния. Для исследования адаптационных особенностей первоклассников была использована методика Н.Г. Лускановой «Что мне нравится в школе». Сделаны выводы о результатах влияния эмоциональных факторов на уровень адаптации младших школьников.

Ключевые слова: эмоциональный процесс, личность, адаптация, эмоциональная сфера, потенциал, развитие.

Summary. The article contains a brief analysis of the peculiarities of formation of emotional factors and their influence on the adaptation process of first graders. The positive and negative aspects of this influence are studied. It was used the methodic developed by N.G. Luskanova "What I like about school" for the investigation of the adaptive characteristics of first graders. It was concluded that there is some effect of the influence of emotional factors on the level of adaptation of the younger pupils.

Key words: emotional process, personality, adaptation, emotional sphere, the potential, development.

УДК 159.923.2

Р.С. КУЛАКОВ

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ САМООЦІНКИ ТА РІВНЯ ДОМАГАНЬ У СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Резюме. У статті з позицій сучасних теоретико-прикладних наукових досліджень висвітлюється проблема становлення самооцінки і рівня домагань як психологічних детермінант професійного самовизначення особистості в ранньому юнацькому віці. Наводиться аналіз структурних, функціональних та індивідуально-типових взаємозв'язків між розвитком самооцінки, рівнем домагань та мотивацією досягнення на етапі